

Bijlage HAVO
2008

afnametijdstip 1

culturele en kunstzinnige vorming 2

Tekstboekje

Tekst 1 - De Kerk in de middeleeuwen

De Kerk beheerste in de middeleeuwen het maatschappelijke leven. De kerken stroomden vol met mensen uit alle lagen van de bevolking, niet alleen uit behoefte zich over te geven aan het geloof, zij waardeerden ook alles wat afwisseling bracht in hun leven. Aan dat verlangen wist de Kerk te beantwoorden.

De grote kerkelijke feesten werden op schitterende wijze gevierd. De feestelijke eredienst bestond uit ceremoniën en verschillende liturgische gebruiken met een dramatisch karakter. In de Dom in Utrecht werd bijvoorbeeld op Goede Vrijdag een kruisbeeld met grote plechtigheid door de bisschop begraven. Op Pinksterdag werd in de Sint-Salvatorkerk te Utrecht vuur uit het kerkgewelf geworpen en werden veelkleurige bloemen gestrooid. Op Palmzondag werd de intocht van Jezus te Jeruzalem vertoond door het Christusbeeld op een ezel door de kerk te laten rijden. In de Lebuinuserk te Deventer liet men soms op Pinksteren duiven door de kerk vliegen.

Tekst 2 - Elckerlijc

In de late middeleeuwen speelde het *Memento Mori* een grote rol. Het toneelstuk *Elckerlijc* van omstreeks 1475 behandelt het thema leven en dood op een zeer moralistische manier: Elckerlijc vertegenwoordigt 'elk mens'. Terwijl Elckerlijc nog volop geniet van een zorgeloos leven, wordt hij door *Dood* aangesproken: Hij moet naar God om zich te verantwoorden voor zijn leven. Het is een reis waarvan niemand terugkeert. Elckerlijc probeert reisgezelschap te krijgen bij de personages *Vrienden*, *Familie*, *Bezit*, maar niemand wil met hem mee gaan. *Deugd* wil wel, maar zij is zeer verzwakt door het ruige leven van Elckerlijc. Als hij zijn zonden heeft opgebiecht herstelt zij en vergezelt Elckerlijc samen met *Kennis* (zelfinzicht) naar zijn graf. Ook *Wijsheid*, *Kracht*, *Schoonheid* en *Vijf Sinnen* (verstand) komen hem gezelschap houden tot aan de rand van de grafkuil. Alleen *Deugd* daalt met hem af in de dood; zij blijkt als enige niet vergankelijk.

Tekst 3 - Schoolbewerking van het toneelstuk *Elckerlijc*

‘Een middeleeuws stuk in een modern jasje’

Ter gelegenheid van het zilveren jubileum van een boekhandel met de naam *Elckerlijc* regisseerde dramadocent Jan van Gemert een eigentijdse bewerking van het stuk. In mei 2003 werd het toneelstuk opgevoerd door leerlingen en docenten in het Jacob-Roelandslyceum te Boxtel en in het Rythovius College te Eersel.

In de bewerking van Van Gemert draait het, net als in de oorspronkelijke editie, om *Elckerlijc*, hier John *Elckerlijc* geheten. Dit is een man met veel geld die een luxe leventje leidt en daardoor veel zogenaamde ‘vrienden’ heeft. De engelen hebben genoeg van het materialisme van de mensen op aarde. Ze vinden dat het maar eens afgelopen moet zijn. Iedereen moet weg van de aarde en wordt opgehaald door de Dood.

De Dood, hier Herr Karl-Heinz Zeiss geheten, gaat samen met engel Lucifer naar de aarde en besluit om alleen John *Elckerlijc* te vertellen dat hij doodgaat. *Elckerlijc* betekent immers iedereen. *Elckerlijc* praat daarover met vrienden en familie, maar die laten hem allemaal vallen en zijn alleen met zichzelf bezig. Uiteindelijk ziet John *Elckerlijc* zijn hele leven aan zich voorbij trekken.

In deze versie van het oude toneelstuk wordt behalve van acteerwerk ook gebruik gemaakt van dans, zang en multimedia.

Tekst 4

‘Verbaas mij!’ riep Diaghilev, de directeur van *Les Ballets Russes*, zijn choreografen toe. Dankzij zijn inspirerende begeleiding heeft *Les Ballets Russes* (1909-1929) ervoor gezorgd dat ballet even serieus wordt genomen als iedere andere kunstvorm. Diaghilev propageerde voortdurende vernieuwing en besteedde aandacht aan eigentijdse stromingen in de beeldende kunst. Daarbij bezat hij een feilloos instinct voor artistiek talent. Nog voor ze beroemd waren, gaf hij opdrachten aan beginnende choreografen en vele kunstenaars uit andere disciplines. Dat Diaghilev graag jong talent tot ontwikkeling wilde laten komen, is illustratief voor zijn vernieuwingsdrang. En hij ging daarbij sensatie niet uit de weg.

Tekst 5

Op 29 mei 1913 trad *Les Ballets Russes* op met vier balletten, waaronder *Les Sylphides* en *Le spectre de la rose*. Ook werd een nieuw werk opgevoerd, *Le Sacre du Printemps* (het lenteoffer) met als ondertitel 'Scènes uit heidens Rusland' in de choreografie van sterdanser en beginnend choreograaf Nijinsky. De muziek was van Strawinsky. Met *Le Sacre du Printemps* veroorzaakte Nijinsky een schandaal, onder andere vanwege de vernieuwende muziek. De dansers hadden grote problemen met de muziek. Daarom moest het ballet buitensporig vaak worden gerepeteerd. *Le Sacre du Printemps* beleefde uiteindelijk maar zeven opvoeringen, vier in Parijs en niet veel later drie in Londen. Daarna is de oorspronkelijke choreografie verloren gegaan. Op basis van (aan)tekeningen en herinneringen van enkele oud-dansers is het ballet gereconstrueerd, met inbegrip van de decors en de kostuums. In 1989 werd het ballet opgevoerd door het Amerikaanse *Joffrey Ballet*.

In *Le Sacre du Printemps* wordt het oude Rusland ten tonele gevoerd. Alle delen van het ballet worden met elkaar verbonden door het thema van de overweldigende scheppende kracht van de lente.

Eerste deel: De aanbidding van de aarde. Het lentefeest. Een rij jonge maagden met beschilderde gezichten komt op vanaf de rivier. Ze dansen de lentedans. Er worden spelletjes gedaan. De intocht van wijze oude mannen volgt. Zij zegenen de lente-aarde.

Tweede deel: Het grote offer. De maagden spelen een geheimzinnig spel, waarbij ze zich kringsgewijs voortbewegen. Een van hen wordt uitverkoren om te worden geofferd. De rest van de maagden roept voorvaderen aan en vertrouwt de uitverkorene toe aan de oude wijze mannen. Zij offert zichzelf tijdens een heilige offerdans.

Tekst 6

Le Sacre du Printemps werd enkele weken na de première (29 mei 1913) ook in Engeland opgevoerd, op 12 en 13 juli. *The Standard* schreef: "Iedereen zou *Le Sacre du Printemps* moeten gaan zien, al was het maar vanwege het zonderlinge karakter en de verbazingwekkende lelijkheid - lelijkheid op het toneel en in het orkest. De grondigheid waarmee het op ieder gebied wordt nagestreefd is buitengewoon: decorontwerper, componist en danser gaan met wonderbaarlijk succes samen in het volvoeren van het algemene doel. (...). De pogingen van de dansers om Nijinsky's anti-gebogenlijnen bewegingen uit te voeren werden tijdens de opvoering ontvangen met veel gelach en een boel gefluit en geklap aan het slot, waarbij de voorstanders in de meerderheid waren."

Tekst 7

De ideeën van de Cobrakunstenaars kwamen in het kort op het volgende neer:

Er moet een eerlijke kunst worden gemaakt die uit onszelf, uit het volk voortkomt. Een kunst die niet een geweldige culturele prestatie wil zijn, maar die gewoon het resultaat is van vrij en spontaan bezig zijn.

De kunstzinnige uiting kan slechts voortkomen uit een directe behoefte van de mens om vorm te geven aan zijn gevoelens, waarbij alle middelen goed genoeg zijn.

Het zorgeloze experiment, de onbekommerdheid van het kind, de naïviteit van de zwakzinnige en het primitieve ritueel moeten de regels van de traditionele kunst vervangen.

Tekst 8

De Society Shop trakteert niet op korting, maar op kunst voor de keel: vijfhonderd dassen naar een ontwerp van de schilder Corneille. Vijfhonderd vrolijke handgemaakte zijden vogeltjes tegen een donkerblauwe achtergrond. Vanaf volgende week zijn ze in de filialen te koop voor 128 gulden per stuk. (...) Eerst zou het alleen blijven bij een lithoprint van de das die ieder van de vaste klanten met kerst kreeg opgestuurd met de boodschap 'Champagne, Corneille en Cadeaux'. Maar de reacties waren zo enthousiast dat besloten werd de das echt uit te voeren, in zijde. Dat Corneille werd gevraagd, heeft te maken met de persoonlijke voorkeur van de Society Shop-eigenaar. Hij is al jaren een hartstochtelijk liefhebber van hedendaagse kunst. (...) Voor de das werd geselecteerd op 'modegevoeligheid'. Appel viel meteen af, die werd te agressief bevonden. Het moest iets vrolijkers worden.

Tekst 9 - De rockopera *Jesus Christ Superstar*

Geschiedenis

Een van de eerste rockmusicals was de musical *Hair* uit 1967. Daarna volgden onder meer de rockopera's *Tommy* (1969) van de popgroep *The Who* en *Jesus Christ Superstar* (1971) van Tim Rice en Andrew Lloyd Webber.

Tekstschrijver Tim Rice en componist Andrew Lloyd Webber hadden al eerder met een succesvol schoolproject over het Bijbelverhaal van Jozef het bewijs geleverd dat het goed mogelijk was onderhoudende muziektheaterstukken te schrijven over religieuze verhalen.

Tim Rice vatte het plan op om een muziektheaterstuk te maken over het lijdensverhaal van Jezus. Dat was geen nieuw idee, want al vanaf de middeleeuwen werden de laatste dagen uit het leven van Jezus nagespeeld in zogenaamde passiespelen. Ook hebben door de eeuwen heen veel componisten het passieverhaal op muziek gezet. Wel nieuw was dat Rice het verhaal wilde vertellen vanuit het perspectief van Judas, de man die Jezus uiteindelijk verradt, en dat Maria Magdalena een grote rol speelt.

In 1970 werd de rockopera *Jesus Christ Superstar* uitgebracht op LP. In 1971 volgde de theateruitvoering. In 1973 werd de rockopera verfilmd. *Jesus Christ Superstar* wordt nog steeds opgevoerd in het theater, zoals in het seizoen 2005/2006 in een Nederlandse versie door Joop van den Ende producties.

Het verhaal

In de eerste scène van de verfilming komt een bus met een groep zangers, dansers en acteurs aan op een locatie in de woestijn waar zij het stuk *Jesus Christ Superstar* gaan opvoeren. In de laatste scène vertrekt de bus met de acteurs weer van de plaats van opvoering.

In de scènes ertussen wordt het stuk opgevoerd. Dit gaat over de laatste zeven dagen van het leven van Jezus. Judas, een van zijn volgelingen, vraagt zich af of Jezus nog wel de juiste dingen doet en of hij de situatie rond zijn persoon nog wel in de hand kan houden. Daarnaast heeft hij grote bedenkingen bij de rol die Maria Magdalena in het leven van Jezus speelt. De hogepriester Cajafas maakt zich grote zorgen over de toenemende populariteit van Jezus. Hij weet Judas zover te krijgen Jezus te verraden. Cajafas zorgt ervoor dat Jezus aan de landvoogd Pontius Pilatus wordt voorgeleid, die hem naar koning Herodes verwijst. Deze stuurt Jezus echter weer terug naar Pilatus, die onder druk van Cajafas Jezus uiteindelijk laat kruisigen.